

ПРИПРЕМЕ ЗА МОДЕРНО КОМУНАЛНО УРЕЂЕЊЕ БЕОГРАДА

Рад Општинског одбора 1884—1885. године

Закон о варошкој трошарини у Београду,¹ изгласан 13. јуна 1884. године, предвидео је модерно комунално уређење Београда и дао Општинском одбору важну улогу у извршавању комуналних радова. Када је 1. августа 1884. године дошао на положај председника Општине, др Владан Ђорђевић је одмах почео да проучава стање у којем се налазе град Београд и Београдска општина.

У извештају који је поднео Општинском одбору,² др Владан Ђорђевић приказује потребе Београда као што су потпуна регулација и калдрмисање улица, изградња кејова, зидање хигијенских школских зграда, стварање паркова, изградња покривених пијаца, насипање баре Венеције, изградња модерног водовода и канализације и увођење савременог осветљења. Ови радови били би у исто време и санитарске реформе, јер би створили повољније услове за живот, спречило би се ширење болести и смањила смртност. На основу преписке са стручњацима који су у европским градовима руководили извршењем комуналних радова, он је дошао до закључка да би било најбоље да једна комисија Општинског одбора обиђе неколико европских градова и да проучи њихово комунално уређење и трошаринску службу.

Мишљење председника Општине усвојено је на састанку Општинског одбора одржаном 17. октобра 1884. године,³ и избрана је Комисија коју су сачињавали др Владан Ђорђевић и одборници Јово Крсмановић и Јован К. Антула, обојица трговци.

Комисија је била на путу од 11. новембра до 24. децембра 1884. године и обишла је Темишвар, Будимпешту, Беч, Минхен, Штразбург (Стразбур), Париз, Лондон, Истборн, Брајтн, Брисел, Франкфурт на Мајни, Берлин и Данциг (Гдањск). Обилазећи ове градове, чланови Комисије могли су да виде како оне комуналне радове који су већ били изведени, тако и оне чије је извршење још било у току. Чланови Комисије могли су исто тако и да оцене значај санитарских реформи. У том погледу нарочито се истичу Истборн и Данциг, који су, после извршења великих комуналних радова претворени у здраве градове. На путу су чланови Комисије прикупили публикације из области комуналне делатности, тако да су могли да оснују библиотеку стручне литературе.⁴ По повратку с пута, Комисија је поднела Општинском одбору писмо о утисцима с пута⁵ и извештај у којем износи резултате истраживања и предлоге за решавање одређених питања.⁶

Чланови Комисије разгледали су у Будимпешти збирку топографских снимака и нивелационих планова и уверили се да пре свих комуналних радова треба извршити топографско снимање Београда.

Проучавајући питање осветљења, чланови Комисије су видели да је електрично осветљење још у фази експериментисања, док се гасно осветљење примењује већ 50 година. Једини град који је цео осветљен електричном светлошћу, био је Темишвар, а догодило се да је управо за време боравка Комисије у Темишвару дошло до не-

станка струје. У Бриселу, Берлину и Данцигу, посетили су гасне фабрике и дошли до закључка да у Београду треба увести гасно осветљење, поготову што једна гасна фабрика даје и низ корисних споредних производа.

У градовима које су обишли, чланови Комисије су могли да виде модерне водове и различите начине снабдевања градова водом. Неки градови, као што су Франкфурт на Мајни и Минхен, користе изворску воду. Водовод у Франкфурту саграђен је 1873. године. У Бечу се од 1835. до 1874. користила пречишћена речна вода, а 1873. почело је довођење изворске воде, помешане подземном водом. У Будимпешти се користи пречишћена речна вода, а у Лондону пречишћена речна вода помешана с подземном водом. Комисија је предложила да се за београдски водовод прво тражи изворска вода а ако се не нађе, да се тражи подземна вода. Коришћење речне воде дошло би у обзир тек ако би истраживања показала да не постоје довољне количине изворске и подземне воде.

Проучавајући канализацију у европским градовима, Комисија се уверила да је у Бечу и Будимпешти канализација застарела, а у Паризу непотпуна. Модерна канализација гради се у Минхену, а у Бриселу и Берлину је већ саграђена. У Франкфурту постоји од 1867. а у Данцигу од 1871. године. У Бриселу се садржина канала излива у реку, а у Берлину и Данцигу канали су спроведени до околних пешчаних предела који су на тај начин претворени у њиве. Комисија је предложила да се израда пројеката канализације повери страним стручњацима и да се од тих пројеката одабере најбољи.

У европским градовима чланови Комисије су видели разне начине калдрмисања улица, као што су калдрмисање каменим коцкама, макадамом, асфалтом или, нарочито у Енглеској, дрвеним коцкама натопљеним катраном. Тротоари су углавном од камених плоча, а то је већ почело да се примењује и у Београду. Комисија предлаже да Општински одбор одреди једну комисију која ће да изради план калдрмисања, па би се по том плану извршило калдрмисање улица у року од 10 до 15 година.

На основу детаљног проучавања рада трошаринске службе, нарочито у Паризу и

Штрасбургу, чланови Комисије су израдили предлог устројства трошарине у Београду и трошаринске тарифе.

О извештају Комисије расправљало се на седницама Општинског одбора одржаним 17, 24. и 26. фебруара 1885. године.⁷ Сви предлози Комисије су усвојени и изабрана је Комисија која треба да одреди трошаринску линију. На састанку Општинског одбора одржаном 1. маја 1885. године Комисија је изнела две варијанте трошаринске линије.⁸ У првој варијанти трошаринска линија полази од железничког моста на Сави, иде око Болнице за душевне болести до раскршћа Крагујевачког друма (Булевар ЈНА), Београдске (Бориса Кидрича) и Писарске улице (Делиградска), одакле иде јужном страном Београдске и јужном границом Старог гробља (Ташмајдан), затим пролази кроз Краљеву башту (Ботаничка башта) и преко Баштованске улице (Ђуре Ђаковића) избија на Дунав. Друга варијанта обухвата још и Палилулу и Симићев мајур (простор између Трга Димитрија Туцовића и цркве Св. Саве). Комисија се залаже за прву варијанту, која би показала докле се простире варош а одалке почињу предграђа, јер Београд још нема званично одређен варошки рејон. Овај предлог усвојен је на састанку Општинског одбора одржаном 26. маја 1885. године.⁹

Комисија којој је Општински одбор дао задатак да изради план калдрмисања улица, поделила је улице на три групе и одредила врсте калдрме. За улице у центру предвиђене су камене коцке, за улице изван центра макадам, а за улице на периферији ломљени камен. На основу овог плана Дубровачка улица (7. јула) калдрмисана је 1885. године каменим коцкама а тротоари су направљени од камених плоча.¹⁰

Пошто је Општински одбор одлучио да извесне сложеније послове треба да обаве страни стручњаци, позвана су два инжењера из Будимпеште. Калман Халачи је отпочео топографско снимање вароши,¹¹ а Вилхелм Жигмонди истраживање подземне воде у Мокролушкој долини.¹² Поред тога, др Владан Ђорђевић наставио је преписку са страним стручњацима, а у исто време Општина је добила из иностранства неколико понуда за извођење комуналних радова.

Београдска општина упутила је 28. маја 1885. године акт влади у коме тражи указ о ступању у живот Закона о варошкој трошарини у Београду.¹³ На тај акт влада није одговорила. Др Владан Ђорђевић је сматрао да Београдска општина треба да има посебан закон, па је израдио нацрт тог закона, који би даље разрадила посебна комисија Општинског одбора.¹⁴ Управа вароши је забранила рад те комисије, као ненадлежне, и нашла је да се у годишњем извештају председника Општине вређа полиција.¹⁵ Сукоб између Општине и Управе вароши разматран је на седници одржаној 8. августа 1885. године, када је Општински одбор изгласао поверење председнику Општине.¹⁶ Тада је др Владан Ђорђевић дао оставку и 10. августа 1885. године разрешен је дужности председника Општине.¹⁷

Одлазак др Владана Ђорђевића са положаја председника Београдске општине, као и српско-бугарски рат, вођен у јесен 1885.

године, довели су до застоја у припремама за извршење великих општинских радова. Закон о варошкој трошарини ступио је на снагу тек 1890. године.¹⁸ Модерно комунално уређење изведено је у периоду од 1892. до 1914. године, када је саграђен водовод, уведено електрично осветљење и трамвајски саобраћај, извршено калдрмисање улица, изграђена канализација и урађени пројекти кејова и пристаништа.

Иако није одмах донео резултате, рад Општинског одбора 1884. и 1885. године заслужује посебну пажњу. У периоду од шездесетих до осамдесетих година 19. века, у европским градовима изведено је модерно комунално уређење, а 1884. године Општински одбор Београда био је спреман да великим општинским радовима, односно санитетским реформама, претвори Београд у модеран град. Спровођење ове замисли у дело представљало је главни предмет рада Општинског одбора све до 1914. године.

НАПОМЕНЕ

¹ Закон о варошкој трошарини у Београду, Ниш, 1884.

Рад. Драшкович, *Београдска трошарина*, Београдске општинске новине, 1. фебруар 1931, XLIX, бр. 2—3, стр. 111—119.

² *Београдски општински послови*, Књига прва. Извештај Представништву Београда од Др Владана Ђорђевића Председника општине. Београд, 1884.

³ *Протокол Ванредног одборског састанка 17. октобра 1884*, Београдски општински послови. Књига друга, Београд, 1884, стр. 1—169.

⁴ Боравак чланова Комисије у иностранству организовали су српски посланици у земљама кроз које је Комисија прошла. Тако је боравак у Енглеској организовао Чедомиљ Мијатовић, о чему сведочи његово писмо Владану Ђорђевићу са програмом обиласка енглеских градова, које се чува у Архиву Србије (ВБ 203).

У европским градовима чланови Комисије су наишла на веома срдчан пријем. Стручњаци за комуналне радове пружили су им драгоцену помоћ и показали велико интересовање за предстојеће радове у Београду.

⁵ *Писмо са којим је општинска комисија за проучавање извесних општинских установа у страним земљама, поднела извештај о своје путовању*. (Прочитано на седници Од-

бора општине београдске 29. јануара 1885. г.), Београдски општински послови. Књига друга, Београд, 1885, стр. 170—198.

Писмо је објављено и у Српским новинама, 30. јануара 1885, LII, бр. 24, и у Београдским општинским новинама, 10. фебруара 1885, IV, бр. 7.

⁶ *Извештај општинске комисије за проучавање извесних општинских установа у страним земљама* (поднесен у седници Одбора општине београдске од 29. јануара 1885. г.), Београдски општински послови. Књига друга, Београд, 1885, стр. 199—459.

Извештај је објављен и у Српским новинама, 1—8. фебруара 1885, LII, бр. 25—31.

Подаци о комуналним радовима у европским градовима налазе се у чланцима:

Лондон и његови водоводи, Српске новине, 5. јануар 1885, LII, бр. 4.

Београд и закон о варошкој трошарини у Београду, Српске новине, 13. октобар—14. новембар 1884, LI, бр. 226—251.

⁷ *Протокол Ванредног састанка Одбора општине београдске од 17. фебруара 1885. год.*, Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 1—63.

Записник је објављен и у Београдским општинским новинама, 3. и 13. марта 1885, IV, бр. 9 и 10.

Протокол Ванредног састанка Одбора општине београдске од 24. фебруара 1885. год., Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 64—119.

Записник је објављен и у Београдским општинским новинама, 13, 17, 24. и 31. марта 1885, IV, бр. 10, 11, 12 и 13.

Протокол Ванредног састанка Одбора општине београдске од 26. фебруара 1885. год., Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 120—152.

Записник је објављен и у Београдским општинским новинама, 31. марта, 4. и 14. априла 1885, IV, бр. 13, 14 и 15.

⁸ Извештај комисије за трошаринску листу, Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 153—170.

Извештај је објављен и у Српским новинама, 5. маја 1885, LII, бр. 98.

⁹ Протокол Ванредног састанка Одбора општине београдске од 26. маја 1885. год., Београдски општински послови. Књига четврта, Београд, 1885, стр. 1—100.

¹⁰ Извештај комисије за калдрмисање вароши Београда, Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 446—453.

¹¹ Протокол Ванредног састанка Општине београдске од 8. априла 1885. године, Београдске општинске новине, 7. јули 1885, IV, бр. 27.

¹² Протокол редовног састанка Одбора општине београдске од 14. марта 1885. год., Београдске општинске новине, 16. јуни 1885, IV, бр. 24.

Протокол редовног састанка Одбора општине београдске од 28. марта 1885. год., Београдске општинске новине, 23. јуни 1885, IV, бр. 25.

Извештај Г. Вилтелма Жигмондија о снабдевању Београда водом, Београдски општински послови. Књига трећа, Београд, 1885, стр. 409—421.

Извештај је објављен и у Српским новинама, 11. маја 1885, LII, бр. 104.

¹³ Акт Општине од 28. маја 1885. број 6860 којим је молила кр. владу за указ о ступању у живот закона о варошкој трошарини у Београду, Београдски општински послови. Књига четврта, Београд, 1885, стр. 101—110.

¹⁴ Нацрт за Закон о општини главне и престоне вароши Београда, Београдски општински послови. Књига четврта, Београд, 1885, стр. 397—445.

¹⁵ Годишње извешће председника општине Д-ра Владана Ђорђевића (поднесено Одбору општине београдске на редовном састанку од 1. августа 1885), Београдски општински послови. Књига четврта, Београд, 1885, стр. 273—395.

¹⁶ Протокол редовног састанка Одбора општине београдске од 8. августа 1885. год., Београдске општинске новине, 14. и 29. септембар и 6. октобар 1885, IV, бр. 38, 41 и 42.

¹⁷ Др Војислав М. Суботић, Доктор Владан Ђорђевић. Педесетогодишњица књижевног рада, Београд, 1910, стр. 101—105.

Драг. Ј. Ранковић, Уклањање општинских председника у Београду са положаја крајем XIX века, Београдске општинске новине, фебруар 1940, LVIII, бр. 2, стр. 145—148.

¹⁸ Велислав Н. Вуловић, Општински зајам од 60 милијона динара, Београд, 1909, стр. 4—6.

Михајло Вељковић, Трошарина, Београдске општинске новине, Видов-дан 1934, LII, бр. 1—3, стр. 197—199.

PROJETS D'URBANISME MODERNE DE LA VILLE DE BELGRADE

Travaux du Comité municipal en 1884 et 1885

Svetlana V. Nedić

Sur l'insigation du président de la Municipalité de Belgrade, Vladan Đorđević, le Comité municipal de la ville a formé à la fin de l'année 1884 une commission pour aller à l'étranger étudier l'urbanisme des principales villes européennes. De retour cette commission a élaboré un projet d'urbanisme pour la ville de Belgrade qui répondait aux besoins et aux possibilités de la capitale serbe. Le projet, que la commission avait soumis au Comité municipal,

a été accepté mais il n'a pas pu être aussitôt réalisé. Ce projet d'urbanisme n'a été mis au point que entre 1892 et 1914. Ce projet d'urbanisme moderne avait une signification très importante car il fait voir que la Municipalité de Belgrade était prête dès les années quatre-vingts du XIXe siècle à moderniser la ville à l'instar des grandes villes d'Europe qui l'avait fait entre les années soixante et quatre-vingts du siècle passé.